Justyna SPRUTTA, Dorota KOŁODZIEJCZYK

Studia Gnesnensia
Tom XXXIII (2019) 191–210

Beda Czcigodny – życie i twórczość

Zarys historyczny

Beda Czcigodny, jako *praeceptor Angliae*, uosabiał „znakomicie syntezę celtyckich, anglosaskich i rzymskich tradycji”[1], a wpływ jego myśli rychło sięgnął poza granice Brytanii, najdobitniej dzięki reprezentowanej przez Alkuina szkole z Yorku. Owej szkole zawdzięcza się przeszczepienie anglosaskiej nauki, której jednym z najwybitniejszych przedstawicieli w dawnej epoce był właśnie benedyktyn Beda Czcigodny, na grunt karolińskiej cywilizacji, a dalej – na grunt cywilizacji zachodnioeuropejskiej[2].

Życie Bedy Czcigodnego

W kwestii roku przyjścia Bedy na świat istnieje pewna rozbieżność, podobnie w kwestii miejsca. Narodziny tego uczonego datuje się na 673 r. lub 678 r.,

[1] L. Leciejewicz, *Nowa postać świata*. [*Narodziny średniowiecznej cywilizacji europejskiej*], Wrocław 2007, 208.

[2] Szerzej na ten temat: por. B. Puchalska-Dąbrowska, *Postać Bedy Czcigodnego w polskim piśmiennictwie religijnym XVI-XVIII wieku*, Tematy i Konteksty 9(2014)4,331. Por. taż, *Beda Czcigodny i bohaterowie „Historii kościelnej narodu angielskiego” w „Żywotach świętych” Piotra Skargi*, Vox Patrum 65(2016)36,565. Alkuin, wybitny reprezentant renesansu karolińskiego, kształcił się w Yorku, gdzie biskupem był Egbert, uczeń Bedy. M. Karas, *Kosmologia Bedy Czcigodnego (VIII wiek)*, Roczniki Filozoficzne 60(2012)1,10.

dr Justyna Sprutta (ur. 1970 r.); teolog, historyk sztuki, filolog. Wykładowca na Wydziale Teologicznym UAM, członkini Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata i Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk; e-mail: justynasprutta@o2.pl

mgr Dorota Kołodziejczyk (ur. 1959 r.); filolog, nauczyciel dyplomowany języka angielskiego w Szkole Podstawowej nr 8 w Kaliszu, podejmie studia doktoranckie na Wydziale Nauk Historycznych UKSW.

a miejscem czyni Wearmouth (częściej się o nim wspomina), w pobliżu Durham, bądź Jarrow (Northumbria)[3]. W wieku siedmiu lat Bedę oddano na wychowanie do benedyktyńskiego opactwa pw. św. Piotra w Wearmouth, gdzie pozostawał pod pieczą m.in. Benedykta Biscopa, opata w Wearmouth i Jarrow[4]. Po trzech latach pobytu w Wearmouth Beda wyruszył wraz z Ceolfrydem (założycielem opactwa w Jarrow) do Jarrow, w którym spędził pozostałą część życia. W Jarrow zapoznał się z kulturą grecką, a uczył go m.in. Jan z Beverley, biskup Yorku i zarazem uczeń Teodora z Tarsu − biskupa Canterbury, pochodzącego z Bizancjum, a kształconego w Atenach. W Jarrow Beda zaprzyjaźnił się ze swoimi nauczycielami i z uczniami. Do ich grona należeli: Vertbert, Kutbert, Nothelm (późniejszy biskup Canterbury), Albinus (opat z Jarrow) i Akkon (biskup w Hexham). Podarowali oni Bedzie liczne manuskrypty, do których sięgnął w swojej naukowej myśli, a władał biegle łaciną, greką i językiem hebrajskim. W 734 r. Beda udał się do biskupa Yorku Egberta, adresata jego listu o biskupiej godności, aby pod pieczą tego hierarchy, mimo choroby, pracować nad przekładem Ewangelii św. Jana i fragmentów dzieł Izydora z Sewilli. Nie zdołał ukończyć owej pracy: zmarł w opinii świętości 25 (lub 26) marca 735 r. w Jarrow. Spoczął w katedrze w Durham.

Tak pisał o sobie samym w notce autobiograficznej, zamieszczonej w jego dziele *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*: „Urodziłem się na terenach należących do tego zakonu [benedyktynów – aut.] i po osiągnięciu siedmiu lat zostałem powierzony przez moją rodzinę na naukę wpierw najprzewielebniejszemu opatowi Benedyktowi, a potem opatowi Ceolfrydowi. Całą resztę mojego życia spędziłem w tym zakonie oraz poświęciłem się całkowicie studiom nad Biblią. I podczas gdy wypełniałem regularne obowiązki oraz śpiewałem codziennie pieśni w kościele, moją największą radością było zawsze uczenie się, nauczanie i pisanie. Zostałem powołany na diakona w dziewiętnastym roku życia, a kapłanem stałem się w trzydziestym [roku życia – aut.], otrzymując oba święcenia z rąk wielebnego biskupa Jana na polecenie opata Ceolfryda. Od początku kapłaństwa aż do pięćdziesiątego dziewiątego roku życia zajmowałem się zarówno dla własnego rozwoju, jak i moich braci, krótkimi fragmentami dzieł czcigodnych Ojców Kościoła w celu wyłożenia ich znaczenia i interpretacji”[5]. Oficjalnie

[3] Por. M. Karas, *Kosmologia Bedy Czcigodnego (VIII wiek)*, 9. Por. B. Puchalska-Dąbrowska, *Postać Bedy Czcigodnego w polskim piśmiennictwie religijnym XVI-XVIII wieku*, 331. Por. J. Marecki, L. Rotter, *Jak czytać wizerunki świętych*. [*Leksykon atrybutów i symboli hagiograficznych*], Kraków 2009, 105.

[4] M. Karas, *Kosmologia Bedy Czcigodnego (VIII wiek)*, 9.

[5] *I was born on the lands of this monastery, and on reaching seven years of age, I was entrusted by my family first to the most reverend Abbot Benedict and later to Abbot Ceolfrid for my education. I have spent all the remainder of my life in this mona-*

przydomkiem „Czcigodny" (*Venerabilis*) obdarzono Bedę z powodu jego zasług i autorytetu na synodzie w Akwizgranie w 836 r., choć mógł on być nadany temu benedyktynowi jeszcze w czasie jego pobytu w klasztorze lub wkrótce po jego śmierci. Poza legendarną nieznana jest geneza tego pomysłu. Opowieść mówi, że kiedy pracujący nad sarkofagiem Bedy rzeźbiarz nazbyt długo rozmyślał nad wyborem odpowiedniej inskrypcji z przeznaczeniem na nagrobną płytę, pomógł mu anioł, umieszczając, pod nieobecność artysty, określenie *Venerabilis* przy imieniu zmarłego[6]. Stawiany w średniowieczu na równi z Augustynem, Hieronimem, Ambrożym i Izydorem, czczony od IX w. Beda został wyniesiony na ołtarze dopiero w 1899 r. przez papieża Leona XIII, który ponadto ogłosił go Doktorem Kościoła[7].

Twórczość Bedy Czcigodnego

Prezentację dzieł Bedy należy rozpocząć przybliżeniem jego pism chronologiczno-komputystycznych. W zachodniej Europie zawdzięcza się Bedzie, dzięki tym pismom, rachubę lat od narodzenia Jezusa Chrystusa. Sam stosował i tę rachubę, i rachubę od aktu stworzenia. Począwszy od epoki karolińskiej, owa podwójna chronologia cieszyła się popularnością. Kwestii czasu poświęcił Beda *De temporibus liber* (z 703 r.) i *De temporum ratione* (z 721 r.)[8]. W pierwszym z tych dzieł omówił m.in. odcinki czasu, a w drugim metody jego obliczania,

stery and devoted myself entirely to the study of the Scriptures. And while I have observed the regular discipline and sung the choir offices daily in church, my chief delight has always been in study, teaching, and writing. I was ordained deacon in my nineteenth year, and priest in my thirtieth, receiving both these orders at the hands of the most reverend Bishop John at the direction of Abbot Ceolfrid. From the time of my receiving the priesthood until my fifty-ninth year, I have worked, both for my own benefit and that of my brethren, to compile short extracts from the works of the venerable Fathers on Holy Scripture and to comment on their meaning and interpretation [tłum. D.K.]. *Autobiographical Note*, w: Bede, *Ecclesiastical History of the English People with Bede's Letter to Egbert and Cuthbert's Letter on the Death of Bede*, tłum. L. Sherley-Price, D.H. Farmer, London 1995, 329. Por. A. Bober, *Anglia, Szkocja, Irlandia. Teksty źródłowe do historii Kościoła i patrystyki I-IX w.*, Lublin 1991, 93-95.

[6] B. Puchalska-Dąbrowska, *Postać Bedy Czcigodnego w polskim piśmiennictwie religijnym XVI-XVIII wieku*, 331. Por. D. Delap, *Celtic Saints*, Norwich 2003, 14.

[7] B. Puchalska-Dąbrowska, *Postać Bedy Czcigodnego w polskim piśmiennictwie religijnym XVI-XVIII wieku*, 331. Por. M. Karas, *Kosmologia Bedy Czcigodnego (VIII wiek)*, 10.

[8] Por. J.T. Palmer, *The Ends and Futures of Bede's „De temporum ratione"*, w: P. Darby, F. Wallis (red.), *Bede and the Future*, Farnham 2014, 139-160.

objaśnił duchowe i religijne znaczenie Wielkanocy[9] oraz zamieścił liczne dane z astronomii i arytmetyki. Co więcej, w obu traktatach zawarł kronikę świata tudzież odwołał się do Makrobiusza i Izydora z Sewilli. Warto dopowiedzieć, iż Beda w *De temporibus liber* włączył wcześniejszą rozprawę o liczeniu za pomocą palców, opublikowaną jako samodzielny traktat *De loquela digitorum*. Należy też dodać, że przypisano Bedzie, prawdopodobnie nieautentyczny, traktat *De arithmeticis proportionibus*, w którym wyłożone zostały po raz pierwszy w Europie zasady działań arytmetycznych na liczbach ujemnych[10].

Do grupy pism dydaktycznych, które wyszły spod pióra Bedy, należy m.in. *De natura rerum*. Dzięki temu dziełu Beda dał się również poznać jako współtwórca zachodniej, mediewistycznej kosmologii chrześcijańskiej. Traktat, w którym uwidocznił się wpływ Pliniusza Starszego (jego *Historii naturalnej*) oraz Izydora z Sewilli, przybliża nie tylko kosmografię nieba i ziemi, ale i meteorologię[11]. Dostrzega się w tym traktacie m.in. krytyczną przeróbkę *De natura rerum* wspomnianego sewilskiego teologa, jednakże mimo to, obecny u Izydora element alegoryczny, u Bedy zajmuje dalszy plan, ustępując obfitemu wykorzystaniu historyczno-rzeczowego materiału[12]. Warto zwrócić uwagę na kształt, jaki Beda przypisuje w traktacie Ziemi i kosmosowi. Opowiada się za kulistą formą i Ziemi, i wszechświata. M. Karas podaje, że uczony ten „traktuje wszechświat jako wielką kulę o skończonych rozmiarach, która zbudowana jest z czterech żywiołów ułożonych koncentrycznie […], [natomiast – aut.] w centrum […] spoczywa nieruchoma Ziemia, wokół której krążą ciała niebieskie"[13]. Oczywiste jest, że Beda łączy np. wiedzę przyrodniczą z teologiczną: nie można mówić o początkach materialnej rzeczywistości, nie odwołując się do Boga jako jej Stwórcy. Wybrane, szczegółowe kwestie, jakie w *De natura rerum* omawia, to m.in. rodzaje nieba, Słońce i inne gwiazdy, zaćmienie Słońca, Księżyc, Droga Mleczna, komety, planety, zodiak i Ziemia, a gdy mowa o Ziemi – jej łączność z niebem, strefy klimatyczne, wiatry, grzmoty, błyskawice, trzęsienia tudzież tęcza, Morze

[9] Tablice paschalne Bedy przyczyniły się do przyjęcia rzymskiego stanowiska przy określaniu świąt wielkanocnych.

[10] Por. PL 90, 277-292; PL 90, 204-578. M. Karas, *Kosmologia Bedy Czcigodnego (VIII wiek)*, 9. Marek Otisk, *Orientacja w czasie i pomiar czasu we wczesnym średniowieczu.* Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Filozofia (2015)12,92. W Lublinie w 2015 r. wydany został przekład wspomnianych traktatów z inicjatywy Katedry Literatury Łacińskiej Antyku Chrześcijańskiego i Czasów Nowożytnych Instytutu Filologii Klasycznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego: Beda Czcigodny, *Natura wszechświata. Czas i jego rodzaje. Rachuba czasu*, red. T. Gacia, Lublin 2015.

[11] PL 90, 187-278. M. Karas, *Kosmologia Bedy Czcigodnego (VIII wiek)*, 10.

[12] Por. M. Karas, *Kosmologia Bedy Czcigodnego (VIII wiek)*, 11. Por. tamże, 24.

[13] Tamże, 12. Por. tamże, 13. 24.

Czerwone i Nil[14]. Należy dopowiedzieć, że *De natura rerum* Bedy uchodzi za „jeden z fundamentów gmachu zachodnioeuropejskiego przyrodoznawstwa […]"[15].

Z pism dydaktycznych Bedy warto wymienić jeszcze takie traktaty, jak np.: *De arte metrica* (vel *De metrica ratione*), *De ortographia* (lata 701-702) oraz *De schematibus et tropis Sacrae Scripturae* z ok. 710 r., dedykowane przez autora jego uczniowi, diakonowi Kutbertowi. W pierwszym z nich Beda scharakteryzował różnice między metrum i rytmicznym wierszowaniem, inicjując tym traktatem cytowanie poetów chrześcijańskich (do Wenancjusza Fortunata), czyli *de facto* wprowadzając ich w miejsca, gdzie w wykorzystanych źródłach cytowano pisarzy pogańskich. Drugi traktat, zatytułowany *De ortographia*, jest szkolnym słownikiem łaciny, uczącym nie tylko poprawności tego języka, ale także zawierającym greckie odpowiedniki łacińskich słów[16]. Traktat *De schematibus et tropis Sacrae Scripturae* połączył Beda z księgą o sztuce poetyckiej[17]. W dziele tym, wzbogaconym cytatami z Pisma Świętego i wypowiedziami klasycznych poetów łacińskich, angielski uczony wykorzystał gramatykę do studium Biblii, bazując na metodzie wypracowanej przez Kasjodora, Augustyna i Izydora z Sewilli. Co więcej, zaczerpnął z trzeciej księgi (o gramatyce) *Ars maior* Donata, lecz najprawdopodobniej ze „schrystianizowanej" jej wersji, definicje i niektóre *exempla* form retorycznych. Ta „schrystianizowana" wersja wspomnianego dzieła, obfitująca w przykłady figur z Pisma Świętego, znana była Izydorowi z Sewilli i Julianowi z Toledo, o czym świadczy *Ars grammatica* drugiego z wymienionych teologów. Posługując się w *De schematibus et tropis Sacrae Scripturae* gramatyczno-retoryczną terminologią jako językiem hermeneutyki, Beda cytował w tym traktacie m.in. takich pogańskich pisarzy antycznych, jak np. Enniusza (za pośrednictwem Diomedesa Gramatyka), Terencjusza, Plauta i Wergiliusza, a z chrześcijańskich sięgnął np. do *Komentarza do Księgi Psalmów* Kasjodora, *O nauce chrześcijańskiej* i *Objaśnień Psalmów* Augustyna czy do *Moraliów* Grzegorza I Wielkiego[18]. Następująco napisanie *De schematibus et tropis Sacrae Scripturae* uzasadniał w przedmowie do tego traktatu jego autor: „Zwykło się znajdować niekiedy w Piśmie figuratywny porządek słów z powodu ozdobności, inny niż występujący w zwykłym mówieniu. Gramatycy określają go po grecku schematem, my nazywamy go odpowiednio zwyczajem, formą albo figurą, gdyż dzięki niemu odkształca się w pewien sposób i ozdabia mowę. Zwykło się również

[14] Tamże, 11.
[15] Tamże, 24.
[16] PL 90, 123-150.
[17] Bede, *Ecclesiastical History of the English People with Bede's Letter to Egbert and Cuthbert's Letter on the Death of Bede*, 331.
[18] Por. PL 90, 175-186. W. Ryczek, *„Ut figura sit". Beda Czcigodny o tropach Pisma*, Vox Patrum 69(2018)38, 573-574. Por. tamże, 577. 592.

znajdować wypowiedź tropiczną, która powstaje dzięki wyrażeniu przeniesionemu z właściwego znaczenia na niewłaściwe, lecz podobne [znaczenie] z powodu konieczności albo ozdobności. Grecy przechwalają się, że byli wynalazcami tych tropów i figur. Lecz przekonasz się, najdroższy synu, i przekonają się wszyscy, którzy zechcą przeczytać to dziełko, że Pismo Święte przewyższa wszystkie inne dzieła nie tylko autorytetem [gdyż jest boski] czy użytecznością [gdyż prowadzi do życia wiecznego], lecz także starożytnością i samą wymową. Postanowiłem wykazać to na podstawie zebranych przykładów z Pisma, ponieważ nauczyciele jakiejś świeckiej wymowy nie mogą przedstawić żadnego z tych schematów czy tropów, który nie pojawiłby się wcześniej w Piśmie"[19].

Beda jest również autorem rozlicznych pism egzegetycznych, przy których tworzeniu pozostawał pod wpływem tradycji aleksandryjskiej. Zajmując się egzegezą, sięgał do greckiego i łacińskiego przekładu Pisma Świętego. Wykorzystywał też biblijne komentarze, w szczególności autorstwa Hieronima i Augustyna, do których to komentarzy dołączał moralne zastosowania. W przypadku tekstów pozbawionych objaśnienia zaopatrywał je we własne komentarze, wyjaśniając zwięźle sens literalny, a szerzej sens alegoryczny i mistyczny passusu. Na jego metodzie opierała się, do 1. połowy XX w., katolicka hermeneutyka biblijna. Jeśli chodzi o komentarze do ksiąg Starego Testamentu, Beda, poza *Hexameron sive libri quatuor in principium Genesis* powstałym na polecenie biskupa Akkona, napisał także m.in.: *De tabernaculo* o historycznym, alegorycznym i typologicznym znaczeniu przybytku, kapłańskich szat i naczyń[20], *In Samuelem prophetam allegorica expositio*, *In libros Regum quaestiones XXX* vel *Quaestiones super Regum libros*, *In Esdram et Nehemiam prophetas allegorica expositio* (o mesjańskich aspektach owych ksiąg prorockich) czy *In Cantica canticorum allegorica expositio*, w którym przeciwstawił się poglądom Juliana z Eklanum (ucznia Pelagiusza i propagatora pelagianizmu), zamieszczonym w jego komentarzu do *Pieśni nad Pieśniami*. W komentarz Bedy do tej księgi, alegorycznie ją wyjaśniający, włączone zostało też florilegium na jej temat, autorstwa Grzegorza I Wielkiego. Do grupy komentarzy odnoszących się do Nowego Testamentu należą natomiast m.in.: *In Marci evangelium expositio*, z którego Tomasz z Akwinu zaczerpnął definicję zgorszenia tudzież – napisany na polecenie biskupa Akkona – *In Lucae evangelium expositio*, a także bazujący na zasadach sformułowanych

[19] PL 90, 175-186.

[20] Por. *Bede: On the Tabernacle*, red. A.G. Holder, Liverpool 1994. Beda Czcigodny napisał również dzieło poświęcone świątyni: *Bede: On the Temple*, tłum. S. Connolly, Liverpool 1995.

przez Tykoniusza[21] *Explanatio Apocalypsis* czy *Super Acta apostolorum expositio* vel *Retractatio in actus apostolorum* – komentarz do Dziejów Apostolskich, z moralnymi i filozoficznymi uwagami, uwyraźniający powiązanie Bedy z antiocheńską szkołą egzegetyczną Teodora z Canterbury i oparcie się zwłaszcza na pismach Aratora (autora eposu *O dziejach apostolskich*)[22] tudzież *Super epistolas catholicas expositio*. Spod pióra Bedy wyszedł też traktat *De locis sanctisi* w *Nomina locorum ex beati Hieronymi presbiteri et Flavi Iosephi collecta opusculis*, w którym uczony zajął się geografią nowotestamentową, a także − zawierające rozmaite zagadnienia egzegetyczne – dzieło *Aliquot quaestionum liber*, dzięki któremu Beda zyskał miano prekursora scholastyki[23].

Wielkie uznanie, może nawet większe niż pozostałe dzieła, przyniosła Bedzie wspomniana wcześniej, powstała ok. 731 r. *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*, o której sir Frank Stenton pisał: „To konstytutywna jakość *Historii* Bedy umieszcza ją w wąskiej grupie książek, które przewyższają inne o podstawowych warunkach czasu i miejsca…, ta jakość czyni to dzieło wielkim nie ze względu na jego wiedzę czy narrację, które Beda dzielił z wieloma mu współczesnymi,

[21] Szerzej o tych zasadach: por. D. Budzanowska-Weglenda, *Tykoniusz i jego reguły egzegezy biblijnej. Monografia literacka*, Warszawa 2016.

[22] Istnieje polski przekład tego dzieła: *Komentarz do Dziejów Apostolskich*, wydany na Uniwersytecie im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Beda Czcigodny, *Komentarz do Dziejów Apostolskich*. [*Super Acta Apostolorum expositio*], red. D. Sztuk, Warszawa 2015.

[23] Sam Beda Czcigodny w notatce autobiograficznej wypunktowuje następujące pozycje, które w przekładzie z języka łacińskiego na język angielski brzmią następująco: *The beginning of Genesis* (cztery księgi obejmujące dzieje biblijne: do narodzin Izaaka i wypędzenia Izmaela), *The Tabernacle*, *The first Part of Samuel* (trzy księgi: do śmierci Saula), *On the building of the Temple* (dwie księgi), *Thirty Questions on the Books of Kings*, *On the proverb of Solomon* (obejmujący trzy księgi), *On the Song of Songs* (siedem ksiąg komentarza do *Pieśni nad Pieśniami*), *On Isaiah, Daniel, The Twelve Prophets, and part of Jeremiah* (z nagłówkiem rozdziału, zaczerpniętym od bł. Jerome'a Treatise'a), *On Ezra and Nehemiah* (trzy księgi), *On the Song of Habakkuk* (jedna księga), *On the Book of the blessed father Tobias* (jedna księga na temat alegorycznej interpretacji Jezusa Chrystusa i Kościoła), *Chapters on reading on the Pentateuch of Moses, Joshua, and Judges*, *On the Book of Kings and Chronicles*, *On the book of the blessed father Job*, *On Proverbs, Ecclesiastes and the Song of Songs* oraz *On the Prophets Isaiah, Ezra, and Nehemiah*, a także: *On the Gospel of Mark* (cztery księgi), *On the Gospel of Luke* (sześć ksiąg), *Homilies on the Gospel* (dwie księgi), *On the Apostle (Paul)*, przy którym tytule komentarza Beda stwierdza: „w której [to pozycji – aut.] starannie uporządkowałem wszystko, co znalazłem na ten temat w dziełach św. Augustyna" tudzież: *On the Acts of the Apostles* (dwie księgi), *On the seven Catholic Epistles* (gdzie jedna księga mówi o każdym z listów), *On the Apocalypse of Saint John* (trzy księgi) oraz dotyczące Nowego Testamentu, poza Ewangelią, *Chapters of Readings*. Bede, *Ecclesiastical History of the English People with Bede's Letter to Egbert and Cuthbert's Letter on the Death of Bede*, 329-330.

lecz jego zdumiewającą umiejętność koordynowania fragmentów informacji pozyskanych przez niego z tradycji, przekazu przyjaciół lub poświadczone przez dokumenty. W czasach, kiedy niewiele ponad zapisami faktów było dostępne, on dotarł do koncepcji historii"[24].

W szczególności dzięki temu dziełu, jednemu z najwybitniejszych osiągnięć wczesnośredniowiecznej historiografii, Bedę nazwano „ojcem historiografii angielskiej"[25]. Składająca się z pięciu ksiąg *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* nie obejmuje tylko historii Kościoła, ale także dzieje polityczne i kulturalne Anglii, sięgając jeszcze do okresu przedchrześcijańskiego. Stanowiąc fundamentalne źródło do poznania wczesnych dziejów Wielkiej Brytanii i pierwszą próbę ich całościowego ujęcia, *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* rozpoczyna się podbojem Wyspy przez Juliusza Cezara, a kończy na 731 r.[26]. Tak o tworzeniu kroniki pisał jej autor: „A więc od okresu, w którym ten tom zaczyna się, aż do czasu, gdy naród angielski otrzymał wiarę w Chrystusa, zająłem się kompleksowo pracami wcześniejszych pisarzy, zgromadzonymi w różnych źródłach. Ale od tamtego czasu do chwili obecnej, posiadam o wiele więcej informacji o tym, co zrobił Kościół w Canterbury dzięki uczniom papieża Grzegorza i ich następcom oraz za panowania których królów miały miejsce wydarzenia, pilność wspomnianego opata Albinusa pozwoliła mi poznać Nothelma"[27]. W *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* Beda zastosował metodę opisu, inspirowaną poetyką ksiąg

[24] *The essential quality of Bebe's History carries it into the small class of books which transcend all but most fundamental conditions of the time and place.... the quality which makes his work great is not his scholarship nor the faculty of narrative which Bede shared with many contemporaries, but his astonishing power of co-ordinating the fragments of information which came to him through tradition, the relation of friends, or documentary evidence. In an age when little was attempted beyond the registration of fact, he had reached the conception of history* [tłum. D.K.]. F.M. Stenton, *Anglo-Saxon England*, Oxford 2004, 187.

[25] PL 95, 21-290. Por. *The Old English Version of Bede's Ecclesiastical History of the English People*, tłum. Th. Miller, Cambridge 1999. Por. A. Lemke, *The Old English Translation of Bede's „Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum" in its Historical and Cultural Context*, Göttingen 2015. Por. M. Karas, *Kosmologia Bedy Czcigodnego (VIII wiek)*, 10. B. Puchalska-Dąbrowska, *Postać Bedy Czcigodnego w polskim piśmiennictwie religijnym XVI-XVIII wieku*, 331.

[26] Por. Bede, *Ecclesiastical History of the English People with Bede's Letter to Egbert and Cuthbert's Letter on the Death of Bede*, 330.

[27] *So from the period at which this volume begins until the time when the English nation received the Faith of Christ, I have drawn extensively on the works of earlier writers gathered from various sources. But from that time until the present, I owe much of my information about what was done in the Church of Canterbury by the disciples of Pope Gregory and their successors, and under what kings events occurred, to the industry of said Abbot Albinus made known to me through Nothelm* [tłum. D.K.]. Bede, *Ecclesiatical History of the English People*, B. Radice (red.), London 1995, 42.

historycznych Starego Testamentu i *Historią kościelną* Euzebiusza z Cezarei w opracowaniu Rufina z Akwilei. Najstarsze wiadomości odnoszące się do dziejów Kościoła w Anglii zaczerpnął zatem od Orozjusza, Prospera z Akwitanii, Gildasa Mądrego i Albina, opata z Canterbury. W owej kronice, cechującej się też m.in. rzeczowością i bazującym na późnoantycznych wzorcach językiem, w której zastosował liczenie lat według ery Chrystusowej[28], przybliżył np. proces unifikacji i konsolidacji chrześcijaństwa, dokonujący się w konsekwencji działalności takich świętych jak: Patryk, Kolumban, Augustyn z Canterbury, Ninian, Aidan i Dawid. W opowiadającej o losach heptarchii kronice mowa jest też m.in. o konflikcie między Kościołem rzymskim i Kościołem iroszkockim, a także o Caedmonie, pierwszym, angielskim, znanym z imienia poecie, autorze hymnu ku czci Boga Stwórcy (najstarszego zabytku poezji religijnej w języku anglosaskim), o którym to literacie zamieścił Beda pierwszą historyczno-literacką wzmiankę[29]. W przedmowie do *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* napisał, zwracając się do króla Ceolwulfa: „Jakiś czas temu, na prośbę Waszej Wysokości, z radością posłałem Wam historię Kościoła i ludu angielskiego, którą właśnie ukończyłem, abyś mógł, Wasza Wysokość, przeczytać i wyrazić swoją aprobatę. Teraz posyłam ponownie do przepisania, aby Wasza Wysokość mógł przeczytać z większą przyjemnością. Z zadowoleniem przyjąłem gorący zapał, z jakim Wasza Wysokość studiujesz Biblię i Wasze gorące pragnienie uzyskania wiedzy o poczynaniach i przekazie ludzi z przeszłości, zwłaszcza o sławnych ludziach z twojego narodu. Dlatego historia zapisuje dobre rzeczy o dobrych ludziach, uważny słuchacz jest zachęcany do naśladowania tego, co dobre albo, jeśli zapisuje zło nikczemnych ludzi, wtedy oddany religii słuchacz lub czytelnik zachęcany jest do omijania wszystkiego, co grzeszne i strzeżenia się, aby podążał za tym, co wie, że jest dobre i miłe Bogu"[30]. W IX w. kronikę Bedy na język angielski przełożył król Alfred

[28] „Stanowisko Bedy wobec celtyckich chrześcijan zawsze było zauważalne jako nie do końca sprecyzowane. Podziwiał irlandzkich biskupów i opatów, których uważał za uosobienie prostoty i ubóstwa, co nie da się ukryć, było rzadkością do 731 roku. Jego ciągłe zastrzeżenia na ich temat to ich przywiązanie do wyliczeń Wielkanocy, które uważał za błędne" [tłum. D.K.]. *Bede's ambivalent attitude to Celtic Christians has often been noted. He admired the Irish bishops and abbots, whom he regarded as personifying the simplicity and poverty that had apparently become rare by 731. His repeated reservation about them was their attachment to an Easter calculation which seemed to him wrong*. Bede, *Ecclesiatical History of the English People*, 30.

[29] Por. B. Puchalska-Dąbrowska, *Beda Czcigodny i bohaterowie „Historii kościelnej narodu angielskiego" w „Żywotach świętych" Piotra Skargi*, 566-567. A. Bober, *Anglia, Szkocja, Irlandia. Teksty źródłowe do historii Kościoła i patrystyki I-IX w.*, 95.

[30] *Some while ago, at Your Majesty's request, I gladly sent you the history of the Eglish Church and People which I had recently completed, in order that you might read it and give it your approval. I now send it once again to be transcribed, so that Your Majesty may consider it at greater leisure. I warmly welcome the diligent zeal and*

Wielki. Wieńczy ją zamieszczona przez Bedę, wraz z autobiograficzną notatką i wykazem dzieł, warta przytoczenia modlitwa tego benedyktyna. Brzmi ona następująco: „O dobry Jezu, / Jak dozwoliłeś mi czerpać / Słodycz słów Twojej mądrości, / Tak dozwól mi, proszę / Dojść kiedyś do Ciebie – / Źródła wszelkiej wiedzy, / I przed Twoim / Trwać zawsze obliczem. / Amen”[31].

Do grupy pism dotyczących historii, autorstwa Bedy, zalicza się także *Vita beatorum abbatum Benedicti, Celofridi, Eostervini, Siegfridi et Hwaetbercti* (w skrócie: *Historia abbatum*) z lat 713-730, dzieło przybliżające życie benedyktyńskich opatów z Wearmouth i Jarrow, czyli przełożonych zakonu, w którym, jak sam Beda określił to w notatce autobiograficznej, „ma zaszczyt służyć Bożej chwale”[32]. *Historia abbatum* dostarcza najwięcej informacji o opacie Benedykcie Biscopie i jego podróżach do Rzymu, skutkujących przywiezieniem przez niego m.in. ksiąg z przeznaczeniem do klasztoru. Warto też wskazać, iż Beda zawarł w tym dziele żywot Kutberta, opisany wpierw „w bohaterskich strofach, później prozą”[33]. Beda jest również autorem tzw. *Martyrologium Bedae*, powstałego w latach 725-731[34]. Do tego tytułu dołączył informację o dołożeniu wszelkich starań, aby dzieło było rzetelne, jeśli chodzi o treść. Wskazał bowiem, że usiłował nie tylko podać datę ich śmierci, ale także przybliżyć rodzaj walki, jaką stoczyli, i „pod jakim osądem pokonali świat”[35].

Nie brakuje też w twórczości Bedy poezji, homilii i listów. Zasłynął również m.in. jako hymnograf. Jego *Księgę hymnów* cechują rozmaite metryki i rytmy[36].

---

sincerity with which you study the words of Holy Scripture and your eager desire to know something of the doings and sayings of men of the past, and of famous men of your own nation in particular. For if history records good things of good men, the thoughtful hearer is encouraged to imitate what is good; or if it records evil of wicked men, the devout, religious listener or reader is encouraged to avoid all that is sinful and perverse and to follow what he knows to be good and pleasing to God [tłum. D.K.]. Bede, *Preface To the Most Glorious King Ceolwulf Bede the Priest and servant of Christ*, w: B. Radice (red.), *Ecclesiastical of the English People*, London 1995, 41.

[31] A. Bober, *Anglia, Szkocja, Irlandia. Teksty źródłowe do historii Kościoła i patrystyki I-IX w.*, 95.

[32] Bede, *Ecclesiastical History of the English People with Bede's Letter to Egbert and Cuthbert's Letter on the Death of Bede*, 330.

[33] Tamże.

[34] Por. PL 94, 713-730; PL 94, 799-1148.

[35] Bede, *Ecclesiastical History of the English People with Bede's Letter to Egbert and Cuthbert's Letter on the Death of Bede*, 330-331. Beda wskazuje też, iż napisał *The Histores of the Saints*. Dodaje: „Przetłumaczyłem metryczne dzieło *The Life and Sufferings of the confessor Saint Felix* Paulinusa na prozę” i dopowiada: „I również dokonałem korekty, najlepiej jak potrafiłem, treści książki *The Life and Sufferings of Saint Anastasius*, która była źle przetłumaczona z języka greckiego i jeszcze gorzej zmodyfikowana przez nieudolną osobę”. Tamże, 330.

[36] Tamże, 331.

Jest autorem np. hymnu *Illuxit alma* (wychwalającego dziewictwo św. Agnieszki męczennicy), *Prima Deus caeli globum* (opiewającego dni stworzenia paralelnie do konkretnego odcinka historii i „czas" niebiańskiej szczęśliwości) czy heksametrycznie zbudowanego *De die iudicii*. Nadto, Beda jest także autorem napisanej w „heroicznych lub elegijnych wersach" *Księgi o Epigramach*. Homilie Bedy, z których do dzisiaj zachowało się pięćdziesiąt, to przeważnie komentarze do Ewangelii, wzbogacone moralnymi zastosowaniami.

Jeśli chodzi o listy angielskiego uczonego, doczekało współczesnych czasów szesnaście. W jednym z nich, z 734 r., skierowanym do biskupa Yorku Egberta, mowa jest m.in. o biskupich powinnościach. W owym liście Beda występuje np. przeciwko duchowieństwu zaniedbującemu duszpasterskie obowiązki, dostrzegając możliwość ocalenia Kościoła angielskiego w ożywieniu religijności laikatu, częstym przyjmowaniu Komunii Świętej i zwiększeniu liczby diecezji. List przybliża także kwestię przekazywania niewykształconym osobom prawd wiary w rodzimym języku[37]. Beda pisze: „ukochany w Chrystusie biskupie, wzywam cię do umocnienia w dobrej pracy i solidnym nauczaniu, w uświęconej godności, którą Bóg, dający nam zarówno autorytet, jak i duchową łaskę, szczerze powierzył tobie. Ale żaden dar nie może być niedopełniony przez następny, jeśli ktoś, kto żyje dobrze, nie może zaniedbywać swoich obowiązków nauczania lub jeśli biskup, który naucza, właściwie nie może zaniedbywać praktykowania dobrych czynów"[38], po czym dodaje: „nade wszystko chciałbym przekonać cię, świątobliwy ojcze, aby powstrzymać cię, jako czcigodnego biskupa, przed czczą rozmową lekceważącą zastrzeżenia i od innego zaśmiecania niewłaściwym językiem oraz aby poświęcić swoje myśli i swoją mowę słowu Bożemu i rozważaniu Pisma Świętego, szczególnie czytaniu listów apostoła Pawła do Tymoteusza i Tytusa, jak również słowom Ojca Świętego, papieża Grzegorza, tak szeroko opisanym w księdze *Obowiązki duszpasterskie* i w jego *Homiliach o Biblii*. Wtedy twoje nauczanie zawsze będzie przyprawione solą mądrości i będzie lśniło jako bardziej podniosłe niż pospolita mowa i o wiele bardziej zasługujące na Bożą uwagę. To po prostu profanacja, jeśli poświęcone naczynia ołtarza są bezczeszczone dla świeckich celów i zwykłych potrzeb, a więc to wszystko razem wzięte jest nie-

[37] Por. B. Puchalska-Dąbrowska, *Postać Bedy Czcigodnego w polskim piśmiennictwie religijnym XVI-XVIII wieku*, 333.

[38] *Most beloved bishop in Christ, I exhort you carefully to strengthen with good works and sound teaching that sacared dignity which God, who has given both authority and spiritual grace, has generously entrusted to you. For neither gift can be complete without the other if one who lives a good life neglects the duty of preaching, or if a bishop who teaches correctly neglects to practise right actions* [tłum. D.K.]. *Bede's Letter to Egbert*, w: B. Radice (red.), *Ecclesiatical History of the English People*, London 1995, 337.

właściwe i godne pożałowania, jeśli jakiś człowiek, który został przeznaczony do konsekrowania sakramentu Pana na ołtarzu i który powinien być w gotowości do służby Bogu przez sprawowanie sakramentów, po opuszczeniu kościoła mówi banalne i nieważne rzeczy lub popełnia złe czyny tymi samymi ustami i rękoma, w których przed chwilą trzymał święte tajemnice. Aby ustrzec czystości w słowie i pracy, ogromną pomocą jest przebywanie z ludźmi, którzy służą Bogu z wiernym oddaniem i w połączeniu ze świętymi naukami"[39].

Wątpliwości dotyczące własnego warsztatu pisarskiego przedstawił Beda w liście skierowanym do biskupa Akkona, na który hierarcha odpowiedział następująco: „Nie myśl, że nie trzeba powtarzać tego, co najwięksi geniusze już opracowywali. Nie jest daremna praca po znakomitym dziele męża tak wielkiej miary [Ambrożego], gdy się to samo, ale inaczej i jakby w skrócie opowie albo gdy się czuje mniej uczonym, kiedy wypuści się słabsze dzieło. Bardzo się boisz, żeby pisanie nowych dzieł nie było ci poczytane za naganę opracowań starszych […]. Na twoje zarzuty krótko odpowiadam: *Niczego nie da się powiedzieć, co już wcześniej nie było powiedziane*"[40]. Kończąc tę część refleksji, warto też wskazać list, lecz już nie Bedy, choć mówiący o Bedzie, ale Kutberta do Kutwina, wychowanka wybitnego uczonego. W liście tym Kutbert pisze o ostatniej, przed śmiercią, chorobie Bedy, o jego ostatnich słowach i czynnościach poprzedzających ową śmierć

[39] *Above all I would like to persuade you, holy father, to restrain yourself as a worthy bishop from idle conversation disparaging remarks and other pollutions of an undisciplined) tongue, and to devote your mind and your speech to the word of God and meditation on the Scriptures, reading specially the letters of Paul the Apostle to Timothy and Titus, as well as to the words of the holy Pope Gregory as amply expressed in the book of Pastoral Care and in his Homilies on the Gospels. Thus your speech will always be seasoned with the salt of wisdom and will shine forth as more elevated than common talk and more worthy of God's attention. For jurt as it is a desecration if the sacred vessels of the altar are profaned for secular use and basa purposes, so also is it altogether improper and deplorable if a man who was ordained to consecrate the Lord's sacrament at the altan shall at one moment stand ready to serve God by performing the sacraments, and at the next leave the church to speak trivia! irrelevances or to perform evil acts with the very same lips and hands which jurt before had handled the sacred mysteries. In order to preserve purity in word and work, the company of men who serve God with faithful devotion, as well as sacred study, are together an immense help* [tłum. D.K.]. Tamże, 338.

[40] A. Bober, *Anglia, Szkocja, Irlandia. Teksty źródłowe do historii Kościoła i patrystyki I-IX w.*, 46. B. Puchalska-Dąbrowska, *Postać Bedy Czcigodnego w polskim piśmiennictwie religijnym XVI-XVIII wieku*, 333. Kolejne listy Bedy dotyczą rozmaitych spraw np. sześciu wieków świata, domu dzieci Izraela, a także Izajasza mówiącego: „będą zamknięci w więzieniu, a po wielu latach będą ukarani" (Iz 24,22) czy roku przestępnego i równonocy. Bede, *Ecclesiastical History of the English People with Bede's Letter to Egbert and Cuthbert's Letter on the Death of Bede*, 330.

i o samym jej momencie[41]. Wspomina m.in.: „nękała go choroba, a szczególnie częste duszności, chociaż był prawie bez bólu przed dniem Zmartwychwstania Pańskiego, co znaczy, że przez prawie dwa tygodnie, po Wielkanocy, nadal pozostawał w takim samym stanie, radosny i szczęśliwy, dziękujący wszechmocnemu Bogu każdego dnia i każdej nocy, i prawdziwie w każdej godzinie, aż do dnia Wniebowstąpienia Pańskiego, mającego miejsce 26 maja. Każdego dnia udzielał lekcji nam, swoim uczniom, przez resztę dnia zajęty śpiewaniem psalmów najlepiej jak umiał. Potrafił spędzić całą noc, modląc się i składając Bogu dziękczynienie, chyba że krótka drzemka mu to uniemożliwiała. Gdy się ponownie obudził, natychmiast zastanawiał się nad przypadającymi czytaniami Pisma Świętego, nie zapominając o dziękowaniu Bogu z wyciągniętymi ramionami. Z całą pewnością mogę powiedzieć, iż nigdy nie widziałem ani nie słyszałem innego człowieka tak gorliwie dziękującego Bogu Żywemu. […] W tych dniach, oprócz naszych lekcji i recytowania psalmów, był bardzo zajęty dwiema krótkimi pracami [przekładem Ewangelii św. Jana i fragmentów dzieł Izydora z Sewilli – aut.] […] kontynuował swoje nauczanie przez cały dzień i dyktował starannie, m.in. powiedział kilkakrotnie: *Uczcie się szybko, bo nie wiem, jak długo będę żył, czy może w krótkim czasie mój Stwórca mnie zabierze*, ale wydawało się nam, że bardzo dobrze wie, kiedy jego koniec nadejdzie”[42].

[41] A. Bober, *Anglia, Szkocja, Irlandia. Teksty źródłowe do historii Kościoła i patrystyki I-IX w.*, 116-117.

[42] *He was indeed troubled by illness and especially frequent breathlessness, yet he was almost without pain before the day of Lord's Resurrection, that is for almost two weeks; after Easter he continued in the same state, cheerful and joyful, and giving thanks to Almighty God every day and every night and indeed every hour until the day of the Lord's Ascension, which was the 26th of May. Every day he gave lessons to us, his students, for the rest of the day he was busy singing the psalms as best as he could. He would spend the whole night in prayer and thanksgiving to God unless a short sleep prevented him. When he woke again, he immediately meditated on the accustomed chants from Scripture, not forgetting to give thanks to God with hands outstretched. In all truth I can say that I never saw nor heard any other man so diligent in giving thanks to the living God. […] In these days, besides our lessons and the chanting of psalms, he was much busied with two short works which are specially worthy of memory: the translation into our own language for the Church's benefit of the Gospel of St John […] None the less he continued his teaching all day and dictated cheerfully; among other things he said several times: "Learn quickly now, for I do not know how long I shall live, nor whether after a short time my Maker will take me". But he seemed to us to know very well when his end would come* [tłum. D.K.]. *Bede's Letter to Egbert*, w: *Ecclesiatical History of the English People*, 357-359.

Beda Czcigodny w sztuce (wybrane przykłady)

Sztuka nie obfituje w wizerunki Bedy Czcigodnego. Jego ikonografia prezentuje się skromnie np. z perspektywy obecności symboli w przedstawieniach tego świętego. Jednym z ukazujących Bedę i wartych przywołania dzieł sztuki jest obraz z 1856 r., pędzla szkockiego artysty Williama Bella Scotta, ilustrujący śmierć Bedy (ilustracja 1). Na obrazie tym, za plecami półleżącego świętego, znajdują się trzej benedyktyni, z których jeden podtrzymuje, na prośbę uczonego, jego głowę. Kiedy bowiem uczeń o imieniu Wilberch zapisał ostatnie zdanie w księdze dyktowanej przez Bedę, święty poprosił go, aby ujął w ręce jego głowę, gdyż sprawiało mu wielką przyjemność zasiadanie naprzeciwko „świętego miejsca", w jakim zwykle się modlił i w jakim także teraz pragnął wzywać Ojca. Kiedy uczeń uczynił zadość prośbie, Beda „na posadzce swej celi, śpiewając *Chwała Ojcu i Synowi, i Duchowi Świętemu*, wydał z ciała ostatnie tchnienie"[43].

Dalsze plany obrazu zajmują uczniowie, a w ich gronie chłopiec z uniesioną w ręce świecą tudzież, na tle okna, ulatujący ku przestworzom gołąb. W chrześcijańskiej ikonografii w owym ptaku dostrzega się m.in. symbol natchnienia. Także w przypadku przedstawień Bedy obecność tego symbolu jest uzasadniona. Oznacza on towarzyszące Bedzie natchnienie. Jutta Seibert stwierdza, że ów ptasi symbol wskazuje na wypełnienie świętego Duchem Świętym w czasie kazań i pisania dzieł, choć może również symbolizować czystą, poświęconą Bogu duszę, która „spocznie na wieki w pokoju Bożym"[44]. Naturalnie i w tym drugim znaczeniu gołąb jako symbol także odnosi się do Bedy. Obraz zatem ukazuje, i prawdopodobnie o taką symbolikę chodzi, duszę świętego ulatującą w postaci ptaka ku niebiańskiej wieczności, czyli W. Bell Scott zilustrował *de facto* „oddanie ducha" przez umierającego. Takie obrazowanie owego granicznego momentu znane jest już w tradycji pogańskiej i ma w niej swoje korzenie, np. występuje w sepulkralnej sztuce starożytnej Syrii[45]. Należy dopowiedzieć, że przykładowo przedstawiano jako gołębia duszę np. w opisie śmierci św. Eulalii. Ulatuje ona z ust męczennicy w postaci białej gołębicy. Znane jest także ujrzenie

[43] A. Bober, *Anglia, Szkocja, Irlandia. Teksty źródłowe do historii Kościoła i patrystyki I-IX w.*, 116-117. O Bedzie Czcigodnym pisał także jezuita Piotr Skarga w *Żywotach świętych*: por. B. Puchalska-Dąbrowska, *Postać Bedy Czcigodnego w polskim piśmiennictwie religijnym XVI-XVIII*, 335-340. Por. taż, *Beda Czcigodny i bohaterowie „Historii kościelnej narodu angielskiego" w „Żywotach świętych" Piotra Skargi*, 569-572.

[44] J. Seibert, *Leksykon sztuki chrześcijańskiej*. [*Tematy, postacie, symbole*], Kielce 2007, 113. Por. U. Janicka-Krzywda, *Patron – atrybut – symbol*, Poznań 1993, 186.

[45] Por. M. Feuillet, *Leksykon symboli chrześcijańskich*, Poznań 2006, 40. Por. S. Kobielus, *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji*. [*Starożytność i średniowiecze*], Warszawa 2002, 103.

Ilustracja 1: William Bell Scott, *Śmierć św. Bedy Czcigodnego w klasztorze w Jarrow* https://www.ntprints.com/image/368337/the-death-of-the-venerable-bede-in-jarrow-priory-by-william-bell-scott-1811-1890 [dostęp: 5.08.2019]

przez św. Benedykta duszy jego siostry bliźniaczki, św. Scholastyki, jako gołębicy frunącej ku górze. Warto ponadto dopowiedzieć, iż biała gołębica sugeruje w chrześcijańskiej tradycji m.in. łagodność, miłość, prostotę, nieskazitelność i czystość[46]. Taki też ptak, o białym upierzeniu i z cieniem padającym na jego pióra, widnieje na obrazie W. Bella Scotta.

Temat ziemskiego kresu Bedy ukazuje także obraz *Ostatni rozdział* z 1902 r., stanowiący dzieło irlandzkiego artysty Jamesa Doyle'a Penrose'a (ilustracja 2). Malarz przedstawił Bedę w zaawansowanym wieku, spoczywającego na łożu, w momencie, gdy dyktuje on chłopcu – benedyktyńskiemu uczniowi – przekład Ewangelii św. Jana lub komentarz do tej księgi Nowego Testamentu. Małoletni skryba zasiada przed pulpitem, przy którym leżą w nieładzie na ziemi księga i zwoje, a w tle, przed oknem, stoją dwaj benedyktyni, przysłuchując się słowom wypowiadanym przez świętego.

[46] S. Kobielus, *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji*. [*Starożytność i średniowiecze*], 104. Tamże, 106-107.

Ilustracja 2: James Doyle Penrose, *Ostatni rozdział*: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:James_Doyle_Penrose#/media/File:The_last_chapter_by_J._Doyle_Penrose [dostęp: 5.08.2019]

Bedę przedstawia się również przy pulpicie, z księgą lub z pergaminowym zwojem oraz z piórem, atrybutami nawiązującymi do świętego jako męża nauki i wszechstronnej wiedzy[47]. Z tymi atrybutami, ale nie przy pulpicie, ukazuje Bedę np. mozaika z katedry w Westminster (ilustracja 3). Malowidło prezentuje tego świętego na tle klasztornych, przeprutych oknami murów, w chwili, gdy z piórem w prawej ręce i z otwartą księgą w lewej przygląda się na jej kartach ucieleśnieniu swojej myśli, czyli efektowi pracy.

[47] J. Marecki, L. Rotter, *Jak czytać wizerunki świętych*. [*Leksykon atrybutów i symboli hagiograficznych*], 106.

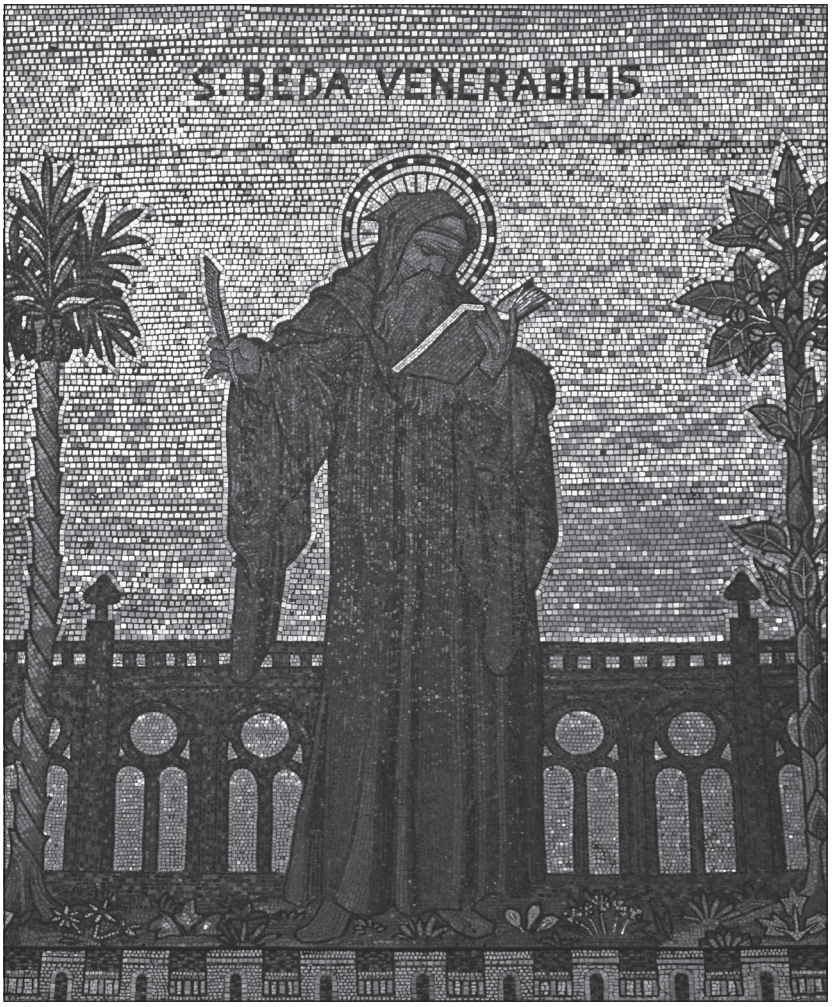

Ilustracja 3: *Św. Beda Czcigodny*, Westminster: https://www.ancient.eu/image/6601/bede-the-venerable/ [dostęp: 5.08.2019]

Przed pulpitem ukazuje natomiast Bedę współczesna ikona (ilustracja 4), na której zajętemu pisaniem uczonemu towarzyszy gołębica oznaczająca Ducha Świętego udzielającego natchnienia lub symbolizująca natchnienie.

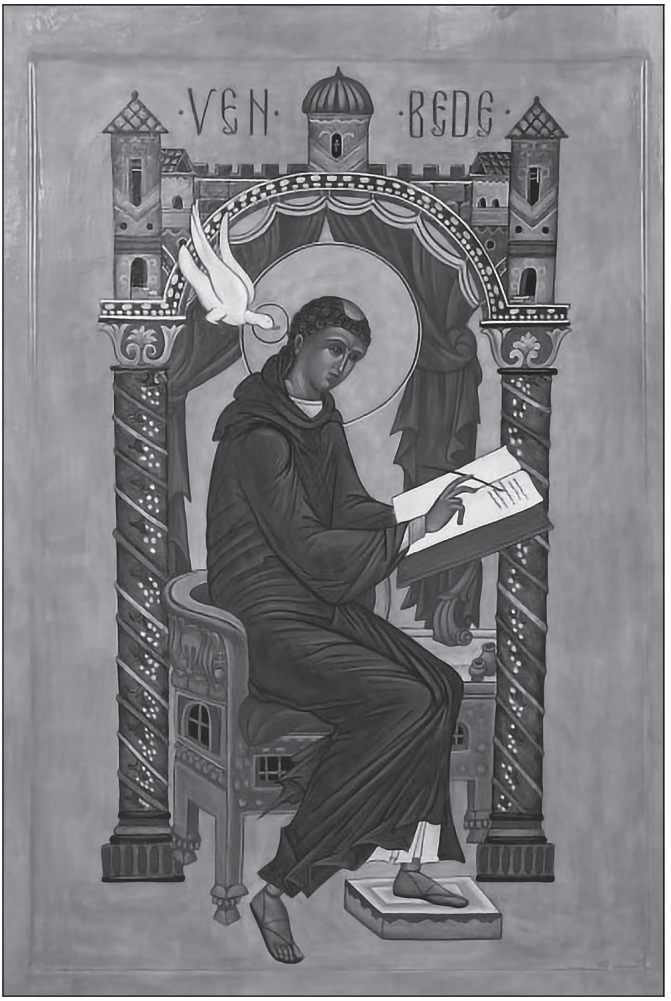

Ilustracja 4: *Św. Beda Czcigodny*, ikona współczesna: https://i1.wp.com/austroca.org/wp-content/uploads/2018/05/Saint-Bede-the-Venerable-1.jpg [dostęp: 5.08.2019]

Niniejszy artykuł nie miał na celu analizy kwestii wyjętych z pism Bedy Czcigodnego, lecz przybliżenie postaci i dokonań tego świętego w historycznym zarysie, a także na podstawie wybranych dzieł sztuki, co być może będzie zachętą do dalszych badań. Wydaje się, że dopiero obecnie budzi się na rodzimym gruncie bliższe, naukowe zainteresowanie dorobkiem Bedy, za czym przemawiają m.in. przekłady jego dzieł, opublikowane przez uczelniane wydawnictwa w Lublinie i Warszawie. Artykuł ten jest jedynie skromnym dodatkiem do niedawno zainicjowanej, szczegółowej, naukowej refleksji nad Bedą Czcigodnym i jego myślą.

Słowa kluczowe: Beda Czcigodny, Anglia, uczony, dzieła naukowe, ikonografia.

Summary

THE LIFE AND WRITINGS OF BEDE THE VENERABLE

Albeit relatively little known in his own country, Bede the Venerable is a scholar whose merits in the development of Latin-based Western Civilisation are indisputable. The Benedictine monk devoted all his life to scholarly works at the Monastery of Jarrow. His remarkably extensive literary output includes computistical anch chronological writings, didactics, exegesis, historical works, as well as poems, homilies and letters. Having made his name as the author of the *Ecclesiastical History of the English People,* he came to be known as "the Father of English historiography". Depicted in art both as a monk and a scholar, he is also represented in iconography, which is mentioned in the article.

Key words: Bede the Venerable, England, scholar, scholarly works, iconography.

Bibliografia

Beda Czcigodny, *Komentarz do Dziejów Apostolskich*. Red.: D. Sztuk, Warszawa 2015.

Beda Czcigodny, *Natura wszechświata. Czas i jego rodzaje. Rachuba czasu*. Red.: T. Gacia, Lublin 2015.

Bede, *Ecclesiastical History of the English People with Bede's Letter to Egbert and Cuthbert's Letter on the Death of Bede*, tłum. L. Sherley-Price, D.H. Farmer, London 1995.

Bede: On the Tabernacle, red. A.G. Holder, Liverpool 1994.

Bede: On the Temple, tłum. S. Connolly, Liverpool 1995.

Bober A., *Anglia, Szkocja, Irlandia. Teksty źródłowe do historii Kościoła i patrystyki I-IX w.*, Lublin 1991.

Budzanowska-Weglenda D., *Tykoniusz i jego reguły egzegezy biblijnej. Monografia literacka*, Warszawa 2016.

Delap D., *Celtic Saints*, Norwich 2003.

Feuillet M., *Leksykon symboli chrześcijańskich*, tłum. M. Paleń, Poznań 2006.

Janicka-Krzywda U., *Patron – atrybut – symbol*, Poznań 1993.

Karas M., *Kosmologia Bedy Czcigodnego (VIII wiek)*, Roczniki Filozoficzne 60(2012)1,7-26.

Kobielus S., *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji*. [*Starożytność i średniowiecze*], Warszawa 2002.

Leciejewicz L., *Nowa postać świata. Narodziny średniowiecznej cywilizacji europejskiej*, Wrocław 2007.

Lemke A., *The Old English Translation of Bede's „Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum" in its Historical and Cultural Context*, Göttingen 2015.

Marecki J., Rotter L., *Jak czytać wizerunki świętych*. [*Leksykon atrybutów i symboli hagiograficznych*], Kraków 2009.

Otisk M., *Orientacja w czasie i pomiar czasu we wczesnym średniowieczu*, Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Filozofia (2015) z. XII, 89-108.

Palmer T.J., *The Ends and Futures of Bede's „De temporum ratione"*, w: P. Darby, F. Wallis (red.), *Bede and the Future*, Farnham 2014.

Penrose Doyle James Doyle, *The Last Chapter. The Venerable Bede translating the Gospel of John on his deathbed*, w: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:James_Doyle_Penrose#/media/File:The_last_chapter_by_J._Doyle_Penrose_(1902).jpg [dostęp z dn. 5 sierpnia 2019].

Puchalska-Dąbrowska B., *Beda Czcigodny i bohaterowie „Historii kościelnej narodu angielskiego" w „Żywotach świętych" Piotra Skargi*, Vox Patrum 65(2016)36, 565-584.

Puchalska-Dąbrowska B., *Postać Bedy Czcigodnego w polskim piśmiennictwie religijnym XVI-XVIII wieku*, Tematy i Konteksty 9(2014)4, 329-342.

Ryczek W., *„Ut figura sit". Beda Czcigodny o tropach Pisma*, Vox Patrum 69(2018)38, 573-594.

Saint Bede the Venerable, w: https://i1.wp.com/austroca.org/wp-content/uploads/2018/05/Saint-Bede-the-Venerable-1.jpg [dostęp z dn. 5 sierpnia 2019].

Seibert J., *Leksykon sztuki chrześcijańskiej*. [*Tematy, postacie, symbole*], tłum. D. Petruk, Kielce 2007.

St. Bede the Venerable, Westminster Cathedral, w: https://www.ancient.eu/image/6601/bede-the-venerable/ [dostęp z dn. 5 sierpnia 2019].

Stenton M.F., *Anglo-Saxon England*, Oxford 2004.

The Old English Version of Bede's Ecclesiastical History of the English People, tłum. Th. Miller, Cambridge 1999.

William Bell Scott, The death of the Venerable Bede in Jarrow Priory, w: https://www.ntprints.com/image/368337/the-death-of-the-venerable-bede-in-jarrow-priory-by-william-bell-scott-1811-1890 [dostęp z dn. 5 sierpnia 2019].